

Katedra Ekonomii i Agrobiznesu, Wydział Agrobiżynierii
Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie
20-950 Lublin, Polska, e-mail: anna.nowak@up.lublin.pl

ANNA NOWAK , PAWEŁ MARCZAK

Miejsce rolnictwa w gospodarce krajów członkowskich Unii Europejskiej

The place of agriculture in the national economy
of the European Union member states

Streszczenie. Celem opracowania była ocena znaczenia rolnictwa dla gospodarki krajów Unii Europejskiej, z podziałem na stare (UE-15) i nowe (UE-13) kraje członkowskie. Zakres czasowy badań obejmował lata 2005–2019, zrealizowano je przy wykorzystaniu bazy danych Eurostat. Przeprowadzone badania wykazały zróżnicowanie krajów unijnych pod względem wpływu rolnictwa na wskaźniki makroekonomiczne, zasięgu terytorialnego tego sektora oraz poziomu jego rozwoju. Największy udział użytków rolnych w powierzchni kraju występował w Wielkiej Brytanii, Irlandii i Danii, gdzie stanowił ponad 60%. Wykazano, że większość nowych krajów członkowskich odznaczała się wyższym niż w krajach tzw. starej Unii udziałem rolnictwa w wartości dodanej brutto, przy jednocześnie wyższym odsetku pracujących w tym sektorze. Kraje te charakteryzowały się również niższą produktywnością pracy w rolnictwie, w największym stopniu dotyczyło to Bułgarii i Rumunii, ale także Polski.

Słowa kluczowe: gospodarka, rolnictwo, Unia Europejska, wartość dodana brutto, zatrudnienie, produktywność pracy

WSTĘP

Rolnictwo jest istotnym działem gospodarki większości krajów Unii Europejskiej, nie tylko ze względu na jego funkcje produkcyjne, ale również pozaprodukcyjne. Jest ono szczególnym sektorem gospodarki, a jego specyfika przejawia się na wielu poziomach. Przede wszystkim zaspokaja ono podstawowe, żywieniaowe potrzeby człowieka, stąd zarówno w skali globu, jak i każdego kraju jest sektorem niezbędnym [Baer-Nawrocka i Kiryluk-Dryjska 2017]. Współczesne rolnictwo w dalszym ciągu ma wielkie znaczenie dla rozwoju w trzech płaszczyznach: w sferze oddziaływania na wzrost i rozwój ekonomiczny, w sferze kształtowania warunków życia ludności i w sferze usług środowiskowych [Adamowicz 2009]. Znaczenie tych sfer jest inne w krajach operujących jeszcze

swoją gospodarkę na rolnictwie, w krajach uprzemysłowionych i zurbanizowanych czy w krajach znajdujących się w fazie transformacji społeczno-gospodarczej. Biorąc pod uwagę zakres funkcji rolnictwa, można stwierdzić, że znaczenie tego sektora w gospodarce jest większe niż wynika to jedynie z kalkulacji produktu krajowego brutto [Czyżewski i Kułyk 2015]. Pomimo relatywnego zmniejszania się wpływu rolnictwa na wskaźniki makroekonomiczne, wzajemne związki między rolnictwem a całą gospodarką w procesie globalizacji pogłębiają się [Kowalski 2014, Baer-Nawrocka i Kiryluk-Dryjska 2017]. Ponadto rolnictwo odgrywa ważną rolę z punktu widzenia rynku pracy i utrzymania znacznej części mieszkańców poszczególnych krajów. Funkcja ta jest jednak w przypadku rolnictwa o wiele bardziej złożona niż w innych sektorach. Wynika to z niewydolności dochodowej, spowodowanej naturalnymi i ekonomicznymi uwarunkowaniami alokacji czynników produkcji oraz deprecjacji rolnictwa przez mechanizm rynkowy [Czyżewski 2007].

Wyzwania stojące przed rolnictwem krajów UE skupiają się wokół kwestii cen i dochodów rolniczych w kontekście trwałego zapewnienia bezpieczeństwa żywnościowego oraz zmian klimatycznych [Chmieliński 2015]. Dyskusji dotyczącej wzrostu produktywności rolnictwa towarzyszy natomiast świadomość potrzeby zachowania zdolności odtwarzania czynników produkcji, w tym zwłaszcza ochrona jakości gleb, wód i powietrza. W związku z tym za właściwą koncepcję rozwoju rolnictwa uważa się model rolnictwa zrównoważonego, który wydaje się być jedyną alternatywą dla modelu industrialnego, a jednocześnie kolejnym stadium ewolucji polityki rolnej [Czyżewski i Staniszewski 2015].

Jak wskazują liczne wyniki badań, poziom rozwoju rolnictwa w krajach członkowskich jest silnie zróżnicowany [Cuerva 2011, Kijek i in. 2019]. Przejawia się to w różnicach w strukturze agrarnej, w poziomie i strukturze produkcji, w relacjach pomiędzy czynnikami produkcji oraz w ich produktywności. W opracowaniach dotyczących rozwoju rolnictwa najczęściej wykorzystywanymi miernikami są wartość dodana przypadająca na jednego zatrudnionego, poziom zatrudnienia w rolnictwie, wskaźniki technicznej efektywności produkcji czy produktywność rolnictwa [Siudek 2007, Nowak i Kubik 2019]. Kraje członkowskie Unii Europejskiej mają różne uwarunkowania gospodarcze, społeczne, kulturowe i środowiskowe, które mają wpływ na kierunki i możliwości rozwoju sektora rolnego. Pojawia się więc pytanie, czy zróżnicowanie to przejawia się również w znaczeniu rolnictwa dla gospodarki poszczególnych krajów oraz jakie miejsce w UE zajmuje rolnictwo tych krajów? Zróżnicowanie rolnictwa Unii Europejskiej zwiększało się wraz z kolejnymi etapami rozszerzania UE. Z tego względu, jak podkreśla Martinho [2018], wszelkie badania mające na celu identyfikację i charakterystykę rolnictwa, a także grupowanie państw według zbliżonych cech rolnictwa są bardzo cenne.

Biorąc zatem pod uwagę znaczenie badań nad kierunkami rozwoju rolnictwa oraz jego zróżnicowania, za cel pracy przyjęto ocenę znaczenia tego sektora dla gospodarki krajów członkowskich Unii Europejskiej. W badaniach założono, że w nowych krajach członkowskich, o niższym poziomie rozwoju, wpływ rolnictwa na wskaźniki makroekonomiczne jest większy niż w krajach tzw. starej Unii.

MATERIAŁ I METODY

Badania zostały zrealizowane na podstawie danych pochodzących z bazy danych Eurostat. Zakres podmiotowy badań obejmuje 28 krajów Unii Europejskiej z podziałem na sta-

re (UE-15) i nowe (UE-13) kraje członkowskie. Celem tego podziału było porównanie znaczenia rolnictwa dla gospodarki w tych dwóch grupach państw, różniących się poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego. W opracowaniu przyjęto bowiem hipotezę, że wpływ rolnictwa na wskaźniki makroekonomiczne w nowych krajach członkowskich był większy niż w krajach UE-15. O zróżnicowaniu poziomu rozwoju w UE świadczy średnia wartość produktu krajowego brutto (PKB) *per capita*, która w grupie krajów UE-15 wynosiła w 2019 roku 44010,7 euro na osobę, natomiast w UE-13 stanowiła zaledwie 40,3% tego poziomu, tj. 17738,5 euro na osobę [Eurostat Database 2021]. Zakres czasowy badań obejmuje lata 2005–2019, co pozwoliło na ujęcie w badaniach okresu od największego rozszerzenia Unii Europejskiej w 2004 roku. Jednak z uwagi na szeroki zakres prezentowanych danych, w tabelach zamieszczono dane z co drugiego roku przyjętego okresu badawczego.

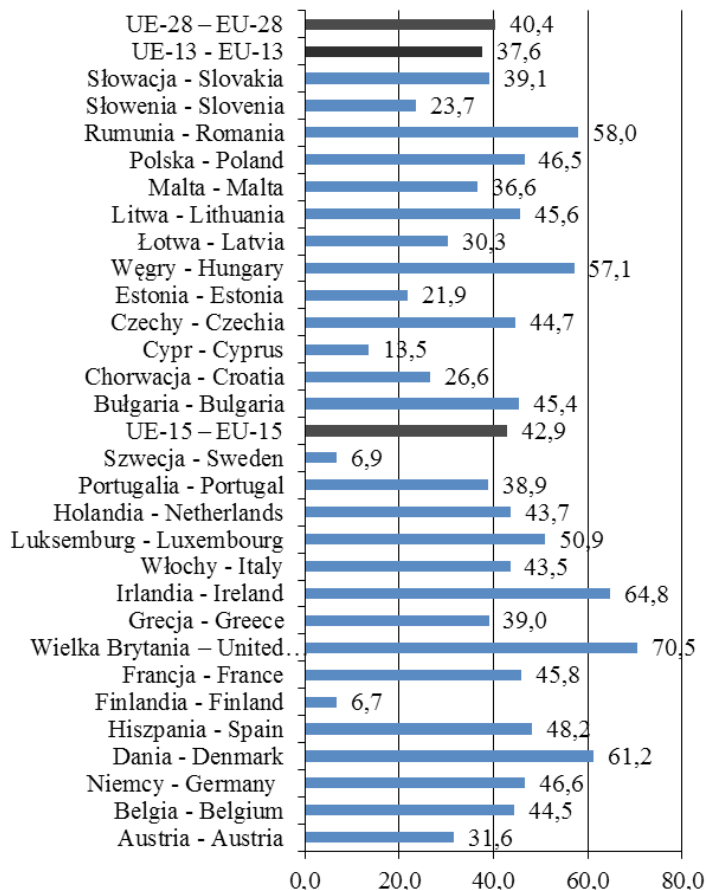
Do wyznaczenia roli rolnictwa w gospodarce krajów członkowskich wykorzystano następujące wskaźniki:

- 1) udział użytków rolnych w powierzchni całkowitej kraju (%),
- 2) udział pracujących w rolnictwie w ogólnej liczbie pracujących w gospodarce (%),
- 3) udział rolnictwa w całkowitej wartości dodanej brutto gospodarki (%).
- 4) produktywność pracy w rolnictwie obliczoną jako wartość dodaną brutto rolnictwa w przeliczeniu na 1 osobę zatrudnioną w tym sektorze (euro na osobę).

Pierwszy z wymienionych wskaźników wskazuje na zasięg terytorialny rolnictwa oraz determinuje w pewnym zakresie intensywność produkcji rolniczej [Nowak i in. 2019]. Dwa kolejne są najczęściej wykorzystywanymi wskaźnikami oceny wpływu rolnictwa na gospodarke. Natomiast wskaźnik produktywności pracy stanowi miarę poziomu rozwoju rolnictwa [Dorward 2013].

WYNIKI I DYSKUSJA

O zasięgu terytorialnym rolnictwa i jego potencjale produkcyjnym świadczy powierzchnia użytków rolnych (UR) oraz ich udział w powierzchni całkowitej kraju. Przestrzenne zróżnicowanie ilości i jakości czynników produkcji, w tym czynnika ziemi stanowi podstawową determinantę przestrzennego rozmieszczenia działalności oraz jej efektywności [Smędzik-Ambroży 2016]. W 2019 roku w dyspozycji rolnictwa unijnego pozostawało 180,1 mln ha użytków rolnych. W 28 krajach Unii Europejskiej średni udział UR w powierzchni całkowitej wynosił natomiast 40,4%. Największym odsetkiem zasobów ziemi rolniczej w powierzchni kraju odznaczały się kraje wyspiarskie, tj. Wielka Brytania, Irlandia i Dania, gdzie stanowił on ponad 60% (rys. 1). Wynika to z korzystnych warunków naturalnych dla rolnictwa, w krajach tych przeważają gleby bielcowe i brunatne [Ossowska i Janiszewska 2015]. Najmniejszym udziałem użytków rolnych w powierzchni całkowitej charakteryzowały się kraje północne – Szwecja i Finlandia, gdzie użytki rolne nie przekraczały 7%. Kraje te charakteryzuje m.in. najmniej korzystny okres wegetacyjny w Europie. Ossowska i Janiszewska [2015] wyjaśniają, że na zróżnicowanie zasobów ziemi w Unii Europejskiej wpływają nie tylko uwarunkowania naturalne, ale także pozaprzrodnicze, takie jak struktura agrarna czy sposób wykorzystania ziemi. Średnia powierzchnia gospodarstwa rolnego w 2016 roku wahała się w UE od 130 ha w Czechach do około 3 ha w Rumunii i na Cyprze, a nawet do nieco ponad 1 ha na Malcie. W krajach UE-13 (poza Słowacją i Czechami) struktura obszarowa gospodarstw rolnych była mniej korzystna niż w większości krajów UE-15.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie bazy danych Eurostat

Rys. 1. Udział użytków rolnych w powierzchni krajów członkowskich Unii Europejskiej w 2019 roku (%)

Fig. 1. Share of utilised agricultural area (UAA) in the area of the European Union member states in 2019 (%)

Zmiany w sektorze rolnym i jego rola w rozwoju gospodarczym odegrały ważną rolę w historii gospodarczej Europy [Martin-Retortillo i Panilla 2012]. W dyskusjach nad rolą rolnictwa w rozwoju gospodarczym podstawowym pytaniem jest to, w jaki sposób rolnictwo przyczynia się do wzrostu ekonomicznego. Można tu mówić o swego rodzaju paradoksie, ponieważ wraz ze wzrostem poziomu rozwoju gospodarczego poszczególnych krajów zmniejsza się udział rolnictwa w strukturze wartości dodanej brutto, a jednocześnie zwiększa się produktywność w tym sektorze [Meijerink i Roza 2007, Jarosz-Angowska 2015]. Nie musi to oznaczać spadku wartości dodanej brutto rolnictwa (WDB), a jedynie malejący jej udział w całkowitej WDB kraju. Rolnictwo jako gałąź surowcowa jest oddalone zarówno w sensie przestrzennym, jak i ekonomicznym od końcowego nabywcy dóbr (tj. konsumenta i eksportera). Tymczasem rynek uprzywilejowuje końcowe stadia

przetwarzania surowców w produkty finalne [Nowak i in. 2019]. Z danych zaprezentowanych w tabelach 1 i 2 wynika, że w 2019 roku wkład rolnictwa w wartość dodaną brutto w UE wyniósł zaledwie 1,64%, przy odsetku 4,1% pracujących w tym sektorze. W grupie 15 krajów tworzących tzw. starą Unię udział rolnictwa w WDB ogółem był jeszcze niższy i wyniósł 1,5%. Porównując poszczególne kraje pomiędzy sobą, można zauważyć wyraźne dysproporcje pomiędzy większością nowych i starych członków UE. W krajach, które przystąpiły do UE w 2004 roku i później, wpływ sektora rolnego na wartość dodaną brutto był większy niż przeciętnie w UE. Najwyższy odsetek rolnictwa w całkowitej WDB w badanym okresie obserwowano w Rumunii, na Łotwie, w Bułgarii, Chorwacji, na Litwie,

Tabela 1. Udział rolnictwa w wartości dodanej brutto ogółem gospodarki narodowej w krajach UE-15 w latach 2005–2019 (%)

Table 1. Share of agriculture in the total gross value added of the national economy in the EU-15 countries in years 2005–2019 (%)

Państwo Country	Udział rolnictwa w WDB gospodarki narodowej (%) Share of agriculture in GVA of the national economy							
	2005	2007	2009	2011	2013	2015	2017	2019
Austria	1,4	1,6	1,3	1,6	1,4	1,3	1,4	1,3
Belgia Belgium	0,9	1,0	0,7	0,7	0,8	0,8	0,7	0,5
Niemcy Germany	0,8	0,9	0,8	1,0	1,1	0,8	0,9	0,8
Dania Denmark	1,4	1,4	1,0	1,5	1,5	1,1	1,6	1,4
Hiszpania Spain	3,1	2,8	2,4	2,6	2,9	3,0	3,1	2,9
Finlandia Finland	2,6	2,7	2,6	2,7	2,8	2,6	2,7	2,7
Francja France	1,9	1,8	1,5	1,8	1,6	1,8	1,7	1,8
Wielka Brytania United Kingdom	0,6	0,6	0,8	0,7	0,8	0,7	0,7	0,7
Grecja Greece	4,8	3,4	3,1	3,4	3,6	4,3	4,2	4,2
Irlandia Ireland	1,2	1,2	0,6	1,3	1,2	1,0	1,2	1,0
Włochy Italy	2,3	2,1	2,0	2,1	2,4	2,3	2,2	2,2
Luksemburg Luxembourg	0,4	0,5	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
Holandia Netherlands	2,1	2,0	1,7	1,8	2,0	1,9	2,1	1,9
Portugalia Portugal	2,7	2,3	2,2	2,1	2,4	2,4	2,4	2,4
Szwecja Sweden	1,4	1,8	1,6	1,9	1,7	1,6	1,6	1,6
UE-15	1,6	1,5	1,4	1,6	1,6	1,5	1,6	1,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Eurostat

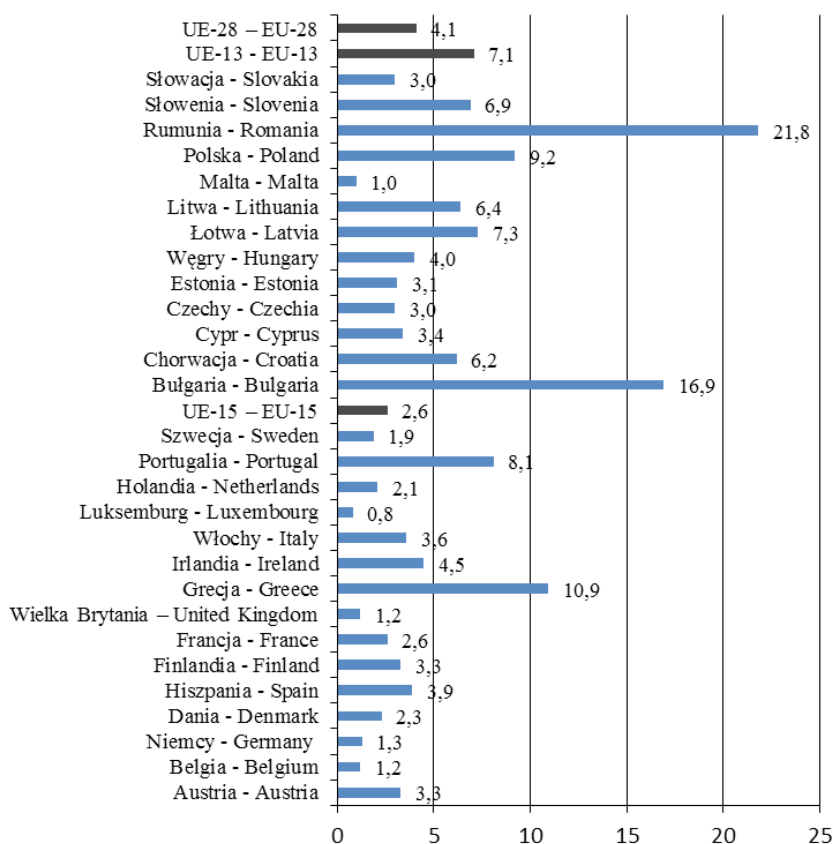
Tabela 2. Udział rolnictwa w wartości dodanej brutto ogółem gospodarki narodowej w krajach UE-13 w latach 2005–2019 (%)

Table 2. Share of agriculture in the total gross value added of the national economy in the EU-13 countries in years 2005–2019 (%)

Państwo Country	Udział rolnictwa w WDB gospodarki narodowej (%) Share of agriculture in GVA of the national economy							
	2005	2007	2009	2011	2013	2015	2017	2019
Bułgaria Bulgaria	8,6	5,5	4,9	5,3	5,2	4,7	4,7	3,7
Chorwacja Croatia	4,6	4,4	4,7	4,3	4,2	3,6	3,6	3,4
Cypr Cyprus	3,1	2,3	2,3	2,4	2,3	2,1	2,3	2,3
Czechy Czechia	2,5	2,3	1,9	2,2	2,6	2,5	2,3	2,1
Estonia	3,7	4,5	2,8	4,2	3,5	3,3	2,7	2,9
Węgry Hungary	4,3	4,1	3,6	4,7	4,7	4,5	4,5	4,1
Łotwa Latvia	4,1	3,6	3,5	3,6	3,5	4,0	4,0	4,3
Litwa Lithuania	4,8	3,9	2,8	3,9	3,9	3,8	3,9	3,3
Malta Malta	2,1	2,1	1,6	1,1	1,2	1,0	0,8	0,8
Polska Poland	3,3	3,4	2,8	3,2	3,2	2,5	3,1	2,5
Rumunia Romania	9,6	6,2	6,7	7,1	6,1	4,8	4,8	4,5
Słowenia Slovenia	2,8	2,3	2,1	2,5	2,3	2,4	2,1	2,3
Słowacja Slovakia	1,8	2,6	2,3	2,4	3,0	2,9	2,7	2,8
UE-13	4,3	3,6	3,2	3,6	3,5	3,2	3,2	3,0
UE-28	1,7	1,7	1,6	1,7	1,8	1,6	1,7	1,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Eurostat

a także spośród starych członków w Grecji. Najniższym odsetkiem rolnictwa w WDB w 2019 roku, niższym niż 1% odznaczały się Luksemburg, Belgia, Wielka Brytania, Niemcy, Irlandia i Malta. Można również zauważyć, że w latach 2005–2019 w nowych krajach członkowskich nastąpił znaczny spadek udziału rolnictwa w całkowitej wartości dodanej brutto. W największym stopniu dotyczy to Bułgarii i Rumunii, gdzie spadek ten wyniósł około 5 punktów proc. W przypadku starych członków UE spadek ten był znacznie mniejszy i wyniósł średnio 0,08 punktu proc.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie bazy danych Eurostat

Rys. 2. Udział pracujących w rolnictwie w krajach członkowskich UE w 2019 roku (%)

Fig. 2. Share of people working in agriculture in the EU member states in 2019

Rolnictwo odgrywa istotną rolę z punktu widzenia rynku pracy w Unii Europejskiej, w 2019 roku w sektorze tym pracowało 9 mln osób, co stanowiło 4,1% całkowitego zatrudnienia. Rolnictwo jest szczególnie dużym pracodawcą w Rumunii, gdzie zatrudnionych pozostaje 21,8% ogółu pracujących. Do krajów o wysokim odsetku pracujących w rolnictwie należą ponadto Bułgaria (16,9%), Grecja (10,9%) oraz Polska (9,2%). W większości krajów tzw. starej Unii odsetek ten był niższy niż średnio w Unii Europejskiej, natomiast średnia dla UE-15 stanowiła 2,6% i była prawie 3-krotnie niższa niż średnia dla nowych krajów członkowskich (rys. 2). Kołodziejczak [2016] zauważył, że decydujące znaczenie dla poziomu zatrudnienia w rolnictwie mają zaszczości historyczne i poziom rozwoju gospodarczego. Ponadto Szczukocka [2018] podkreśla, że w ostatnich latach zarówno w Polsce, jak i w większości rozwiniętych gospodarek obserwujemy spadek liczby zatrudnionych w rolnictwie oraz wzrost zatrudnienia w sektorze usług.

W celu porównania poziomu rozwoju rolnictwa krajów UE ocenie poddano produktywność czynnika pracy. Odgrywa ona bowiem kluczową rolę w kształtowaniu konkurencyjności sektora oraz pomaga tworzyć niezbędne warunki dla rozwoju gospodarczego

[Polyzos i Arabatzis 2006). Zdaniem Patra i Nayak [2012] wzrost produktywności pracy jest kluczowym czynnikiem dla postępu i przyjęcia przez producentów nowych technologii. W konsekwencji takich działań zwiększeniu ulegają wynagrodzenia odpowiednich czynników produkcji. Aby wyeliminować wpływ inflacji, wskaźnik produktywności pracy w rolnictwie można obliczyć, wykorzystując dane skorygowane o zmiany cen. Wyznaczono go jako relację wartości dodanej brutto rolnictwa oraz liczby pracujących w tym sektorze na podstawie nawiązań łańcuchowych (z rokiem referencyjnym 2010) – tabele 3 i 4.

Tabela 3. Realna produktywność pracy w rolnictwie krajów UE-15 w latach 2005–2019
(w tys. EUR na pracownika)

Table 3. Real labour productivity in agriculture in the EU-15 countries in years 2005–2019
(in thousand EUR per employee)

Państwo Country	WDB rolnictwa na 1 pracującego w tym sektorze GAV of agriculture per 1 person employed in this sector							
	2005	2007	2009	2011	2013	2015	2017	2019
Austria	16,9	19,0	19,6	21,9	21,1	22,9	25,8	30,2
Belgia Belgium	32,9	37,4	37,2	45,8	40,6	48,1	46,4	26,7
Niemcy Germany	25,4	30,5	35,7	30,3	32,4	31,0	30,2	27,6
Dania Denmark	35,7	42,0	31,1	37,3	40,3	39,5	39,8	40,8
Hiszpania Spain	25,2	31,3	32,5	35,5	38,1	39,0	36,9	39,1
Finlandia Finland	31,8	36,1	40,4	41,3	42,9	49,2	57,0	58,1
Francja France	34,3	36,2	42,6	44,0	39,4	45,1	43,3	45,5
Wielka Brytania United Kingdom	34,5	32,0	29,9	31,7	32,2	34,7	33,2	33,4
Grecja Greece	14,2	11,0	11,5	12,8	13,5	15,0	15,9	15,8
Irlandia Ireland	14,7	13,6	14,0	17,2	13,9	19,0	21,7	26,5
Włochy Italy	28,4	28,8	30,2	31,1	32,3	32,5	31,0	30,7
Luksemburg Luxembourg	31,2	30,6	26,7	21,3	20,5	24,9	21,3	21,9
Holandia Netherlands	47,4	50,2	55,3	56,0	57,6	62,1	62,5	61,4
Portugalia Portugal	5,9	5,9	6,1	6,7	7,1	8,3	8,8	9,8
Szwecja Sweden	61,1	69,1	66,7	59,8	58,6	65,4	69,9	69,2
UE-15	25,9	27,7	29,6	30,7	31,1	33,4	33,0	33,9

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Eurostat

Tabela 4. Realna produktywność pracy w rolnictwie krajów UE-13 w latach 2005–2019
(w tys. EUR na pracownika)Table 4. Real labour productivity in agriculture in the EU-13 countries in years 2005–2019
(in thousand EUR per employee)

Państwo Country	WDB rolnictwa na 1 pracującego w tym sektorze GAV of agriculture per 1 person employed in this sector							
	2005	2007	2009	2011	2013	2015	2017	2019
Bułgaria Bulgaria	2,7	2,0	2,4	2,3	2,3	2,3	2,6	2,9
Chorwacja Croatia	7,3	7,7	7,8	6,8	8,5	8,4	11,2	12,7
Cypr Cyprus	29,4	25,6	21,2	24,4	24,7	22,3	25,6	26,9
Czechy Czechia	17,7	13,5	17,9	13,4	13,8	16,4	16,7	18,6
Estonia	12,2	17,2	19,0	19,7	19,6	23,2	19,6	23,1
Węgry Hungary	18,0	14,5	23,7	20,6	18,3	20,7	19,6	21,2
Łotwa Latvia	7,5	8,2	9,9	9,5	10,9	12,2	12,3	14,0
Litwa Lithuania	4,4	6,0	7,7	8,5	9,0	8,9	9,8	11,1
Malta	46,7	42,6	33,4	26,9	30,4	35,3	30,5	30,4
Polska Poland	3,8	4,1	4,8	4,8	5,1	4,7	5,5	5,5
Rumunia Romania	2,6	2,0	2,6	3,0	3,0	3,2	4,3	4,9
Słowenia Slovenia	7,6	8,6	8,2	9,3	8,6	10,2	10,2	11,2
Słowacja Slovakia	8,2	14,5	18,0	19,9	25,5	27,8	27,7	33,2
UE-13	12,9	12,8	13,6	13,0	13,8	15,0	15,0	16,6
UE-28	13,8	14,6	16,1	17,0	17,3	18,9	19,7	20,9

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych Eurostat

Analiza produktywności pracy w przeliczeniu na 1 pracującego w ujęciu realnym (opierająca się na nawiązaniach łańcuchowych) obejmująca okres 15 lat wykazuje wzrost, który w skali Unii Europejskiej wyniósł 51,4%. Gołaś [2019] przypisuje ten wzrost redukcji zatrudnienia w rolnictwie, zwłaszcza w nowych krajach członkowskich. Porównując nowe i stare kraje członkowskie, można zauważyć wyraźne dysproporcje w poziomie produktywności pracy. Ponadto dynamika wzrostu w 2019 roku w stosunku do 2005 była nieznacznie większa w grupie krajów UE-15 niż UE-13. Poziom produktywności pracy

w rolnictwie krajów UE-13 stanowił w 2019 roku zaledwie 48,9% poziomu osiąganego w UE-15 oraz 79,4% średniego poziomu w UE-28. Wśród nowych krajów członkowskich, które osiągnęły w 2019 roku produktywność pracy wyższą niż przeciętnie w UE, znalazły się Słowacja, Malta, Estonia, Cypr i Węgry. Do krajów o najwyższej efektywności wykorzystania czynnika pracy w rolnictwie należą Szwecja, Holandia, Finlandia i Dania. W 2019 roku relacja wartości wskaźnika produktywności pracy tych krajów do średniej jego wartości w UE-28 wynosiła odpowiednio 331,1%, 293,8%, 278% oraz 195,2%. Można również zaobserwować dużą rozpiętość pomiędzy wartością minimalną oraz maksymalną wskaźnika produktywności pracy. Różnica pomiędzy krajem o najniższym (Bułgaria) i najwyższym (Szwecja) średnim jej poziomie była w badanych latach prawie 24-krotna. Gołaś [2019] dowodzi w swoich badaniach również, że poziom produktywności pracy w rolnictwie w układzie krajów UE jest silnie zróżnicowany i znacząco niższy aniżeli w innych działach gospodarki.

PODSUMOWANIE

Celem badań była ocena znaczenia rolnictwa dla gospodarki poszczególnych państw Unii Europejskiej, z podziałem na stare i nowe kraje członkowskie. Przeprowadzone badania wykazały zróżnicowanie krajów unijnych pod względem wpływu rolnictwa na wskaźniki makroekonomiczne, zasięgu terytorialnego tego sektora oraz poziomu jego rozwoju. Potwierdzono hipotezę mówiącą o większej roli tego sektora dla gospodarki w nowych krajach członkowskich niż w tych, które tworzą grupę tzw. starej Unii. Świadczy o tym wyższy udział rolnictwa w wartości dodanej brutto, przy jednocześnie wyższym odsetku pracujących w tym sektorze w większości nowych członków UE. Najwyższy odsetek rolnictwa w całkowitej WDB w badanym okresie obserwowano w Rumunii, Bułgarii, na Łotwie, w Chorwacji i na Litwie. W krajach UE-13 w latach 2005–2019 nastąpił ponadto większy niż w UE-15 spadek udziału rolnictwa w wartości dodanej brutto. W Bułgarii i Rumunii był on największy i wyniósł około 5 punktów proc. Oznacza to więc, że kraje te podążają ścieżką rozwojową krajów unijnych, które osiągnęły już wyższy poziom rozwoju. Nadal utrzymują się jednak duże różnice w poziomie produktywności pracy w rolnictwie. Różnica pomiędzy średnią jej wartością w UE-15 i UE-13 była 2-krotna na korzyść starych członków UE. Zatem wysokiemu udziałowi rolnictwa w strukturze gospodarki nie towarzyszył zwykle wysoki poziom konkurencyjności tego sektora, a także całej gospodarki. Do właściwego rozwoju rolnictwa wymagana jest odpowiednia kombinacja sił napędowych, które tkwią zarówno w samym rolnictwie, jak i w jego otoczeniu. Są one odmienne w krajach o różnych zasobach czynników produkcji, a ich moc sprawcza jest konsekwencją osiągniętego poziomu rozwoju gospodarczego. Z drugiej strony na rolnictwo należy także patrzeć z perspektywy aktualnych koncepcji rozwojowych oraz przekształceń we Wspólnej Polityce Rolnej (WPR). Instrumenty realizacji tej polityki podlegają zmianom, co determinowane jest koniecznością dostosowań procesów rozwojowych europejskiego rolnictwa do współczesnych wyzwań. Celem WPR pozostaje zwiększenie konkurencyjności i wydajności rolnictwa, jednak w sposób zrównoważony. Zasadne jest zatem podejmowanie dalszych badań w zakresie konwergencji rolnictwa pomiędzy krajami członkowskimi, zwłaszcza w zakresie produktywności czynników produkcji. Badania takie są niezbędne do wyznaczenia właściwych kierunków rozwoju oraz projektowania instrumentów Wspólnej Polityki Rolnej.

PIŚMIENNICTWO

- Adamowicz M., 2009. Współczesna rola rolnictwa a modele interwencjonizmu rolnego. *Wiś Roln.* 2(143), 32–54.
- Baer-Nawrocka A., Ewa Kiryluk-Dryjska E., 2017. Dochodotwórcza rola rolnictwa w krajach Unii Europejskiej – analiza dynamiczna. *Rocz. Ekonom. KPSW Bydg.* 10, 133–147.
- Chmieliński P., 2015. Konceptje wsparcia przeobrażeń strukturalnych rolnictwa i obszarów wiejskich w kontekście polityki rozwoju w Unii Europejskiej i w Polsce. W: A. Sikorska (red.), *Kierunki przeobrażeń strukturalnych oraz uwarunkowania rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich.* IERiGZ-PIB, Warszawa, 9–26.
- Cuerva M.C., 2011. Dynamics of European agricultural productivity: An analysis of regional convergence. *Rev. Agric. Environ. Stud.* 92(3), 237–258.
- Dorward A., 2013. Agricultural labour productivity, food prices and sustainable development impacts and indicators. *Food Policy* 39, 40–50. <http://dx.doi.org/10.1016/j.foodpol.2012.12.003>
- Czyżewski A., 2007. Makroekonomiczne uwarunkowania rozwoju sektora rolnego. W: A. Czyżewski (red.), *Uniwersalia polityki rolnej w gospodarce rynkowej, ujęcie makro- i mikroekonomiczne.* Wyd. AE w Poznaniu, Poznań, 15–56.
- Czyżewski A., Kułyk P., 2015. Public goods in agriculture of the European Union. Funding and social meaning. *Econ. Reg. Stud.* 8(1), 5–18, <https://doi.org/10.22004/ag.econ.265097>
- Czyżewski A., Staniszewski J., 2015. Contemporary agrarian question and alternative ways to its solution. *Management* 19(1), 98–112, <https://doi.org/10.1515/manment-2015-0008>
- Eurostat Database, <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database> [dostęp: 15.01.2021].
- Gołaś Z., 2019. Convergence of labour productivity in agriculture of the European Union. *Probl. Agric. Econ.* 1(358), 22–43, <https://doi.org/10.30858/zer/103140>
- Jarosz-Angowska A., 2015. Zmiana znaczenia rolnictwa Unii Europejskiej na tle gospodarki światowej w latach 2000–2012. *Annales UMCS, sectio H Oeconomia* 49(2), 62–71, <https://doi.org/10.17951/h.2015.59.2.61>
- Kijek A., Kijek T., Nowak A., Skrzypek A., 2019. Productivity and its convergence in agriculture in new and old European Union member states. *Agric. Econ. – Czech* 65(1), 01–09, <https://doi.org/10.17221/262/2017-AGRICECON>
- Kołodziejczak W., 2016. Nadwyżka zatrudnienia w polskim rolnictwie – projekcja na tle państw Unii Europejskiej. *Zesz. Nauk. SGGW w Warszawie, Probl. Rol. Światowego* 16(1), 129–141.
- Kowalski A., 2014. Wyzwania dla sektora rolno-spożywczego we współczesnym świecie. W: A. Kowalski, R. Grochowska, B. Nosecka (red.), *Analiza uwarunkowań i wyzwań rozwoju sektora rolno-żywnościowego w Polsce na tle tendencji światowych.* IERiGZ-PIB, Warszawa, 9–22.
- Martinho D.P.J.V., 2018. Characterization of agricultural systems in the European Union regions: A farm dimension – Competitiveness –Technology Index As Base. *Reg. Sci. Inq.* 10(2), 135–152.
- Martin-Retortillo M., Panilla V., 2012. Why did agricultural labour productivity no converge in Europe from 1950 to 2005?. *Eur. Hist. Econ. Soc. Work. Paper* 25, 1–42.
- Meijerink G., Roza P., 2007. The role of agriculture in development. *Markets, Chains and Sustainable Development Strategy and Policy Paper*, no. 5. Stichting DLO, Wageningen.
- Nowak A., Kijek T., Krukowski A., 2019. Polskie rolnictwo wobec wyzwań współczesności. *Wymiar ekonomiczno-strukturalny.* T. 1. Wyd. UP w Lublinie, Lublin.
- Nowak A., Kubik R., 2019. Changes in agricultural productivity in new and old member states of the European Union. *Eur. Res. Stud. J.* 22(4), 101–114, <https://doi.org/10.35808/ersj/1500>
- Ossowska L., Janiszewska D., 2015. Zróżnicowanie zasobów ziemi w krajach Unii Europejskiej. *Zesz. Nauk. SGGW w Warszawie, Probl. Rol. Światowego* 15(3), 102–111.
- Patra S., Nayak S.R., 2012. A theoretical study on the relationship between wages and labor productivity in industries. *Int. J. Econ. Res.* 3(3), 157–163.

- Polyzos S., Arabatzis G., 2006. Labor productivity of the agricultural sector in Greece: Determinant factors and interregional differences analysis. *New Medit* 1, 58–65.
- Siudek T., 2007. Impact of agricultural development on economic and financial situation of cooperative banks in Poland. *Probl. World Agric.* 1(16), 69–79.
- Smędzik-Ambroży K., 2016. Uwarunkowania zasobowe a dochody rolnicze w krajach UE. *Zesz. Nauk. SGGW w Warszawie, Probl. Rol. Światowego* 16(2), 314–323.
- Szczukocka A., 2018. Rozwój sektora rolnego w Polsce i krajach Unii Europejskiej. *Zesz. Nauk. SGGW w Warszawie, Probl. Rol. Światowego* 18(1), 275–286.

Źródło finansowania badań: Publikacja została sfinansowana z subwencji Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, ze środków Katedry Ekonomii i Agrobiznesu, grant numer RKA/S/8/2021 (RiO).

Summary. The aim of the study was to assess the importance of agriculture for the economy of the European Union Member States, with the division into old (EU-15) and new (EU-13) Member States. The time range of the research covered the years 2005–2019 and it was carried out using the Eurostat database. The conducted research showed the diversity of EU countries in terms of the impact of agriculture on macroeconomic indicators, the territorial range of this sector and the level of its development. The largest share of agricultural land in the country's area can be noticed in Great Britain, Ireland and Denmark, where it accounted for over 60% of their territory. It was shown that comparing to the so-called old Union, most of the new Member States present higher percentage of people working in this sector and share of agriculture in gross value added. These countries were also characterized by lower labor productivity in agriculture. This occurrence was mostly the case in Bulgaria and Romania, as well as in Poland.

Key words: economy, agriculture, European Union, gross value added, employment, labour productivity

Received: 01.04.2021

Accepted: 24.04.2021